

Leoš Janáček a súčasná vysokoškolská mládež¹

Jana Kupková

Významné výročia skladateľov bývajú impulzom k zamysleniu sa nad ich kompozičným odkazom, k zhodnoteniu ich prínosu i k reflexii o možnostiach aktualizácie ich diela. Osobnosť Leoša Janáčka (1854–1928), od ktorého smrti uplynie v tomto roku osemdesiat rokov, bola prezentovaná aj na Slovensku počas celého minulého storočia (20. st.) najmä prostredníctvom interpretácie jeho artefaktov,² inscenovania jeho javiskových diel,³ ako aj výberom jeho skladieb, určených k hudobnému vzdelávaniu mladej generácie.⁴

Je nepopierateľným faktom, že súčasná doba s jej pluralitou hudobnej ponuky a explóziou masmédií odsúva sféru artificijálnej hudby do sekundárnej pozície. Vzhľadom na tieto nové socio - kultúrne fenomény sme sa zacielili na zisťovanie hodnotovej orientácie, hudobných záujmov a vkusu súčasnej vysokoškolskej mládeže. V rámci širšie koncipovaného výskumu sme sa rozhodli upriamiť pozornosť aj na estetickú responziu, či skôr recipientský postoj, zaujímajú voči percepčným vzorkám, predstavujúcim selekciu z originálnej a bohatej tvorby Leoša Janáčka. Na našom výskume⁵ participovali aj študenti odboru Integratívne štúdiá hudby Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

Cieľom nášho skúmania sa stal nielen postoj súčasných vysokoškolských študentov k rozličným žánrom hudby, ale aj ich vkusová orientácia, prejavujúca sa v akceptovaní artefaktov zo sféry hudby 20. storočia, ktorej významným predstaviteľom je aj Leoš Janáček.

¹ Náš príspevok je súčasťou riešenia projektu CGA UKF v Nitre IV/2/2007 Hudobné záujmy a vkusová orientácia súčasnej vysokoškolskej mládeže v kontexte doby.

² Slovenský klavirista Peter Toperczer (nar. 1944), sólista Slovenskej filharmónie prejavoval hlboký umelecký záujem o geniálnu tvorbu majstra L. Janáčka a výber z jeho diela mal vo svojom koncertnom repertoári viacero rokov. Niektoré z Janáčkových skladieb nahral aj na zvukové nosiče.

³ Aj keď cieľom nášho príspevku nie je „zviditeľniť“ kontinuitu predvádzania diel L. Janáčka na Slovensku, dovolíme si pripomenúť aspoň pôsobenie českého hudobníka K. Nedbala (1888-1964), ktorý sa zaslúžil o propagáciu diel L. Janáčka na Slovensku (Elschek, O., 1996, s. 262). Vynikajúci český dirigent Zdeněk Košler, ktorého získal na niekoľko sezón šéf opery SND v Bratislave P. Bagin, prezentoval spolu s operným telesom našej primárnej umeleckej scény dokonalú inscenáciu diela Věc Makropulos od L. Janáčka (Nováček, Z., 1978, s. 91).

⁴ Ako potvrdilo aj naše skúmanie slovenskej pedagogickej dokumentácie (učebnice hudobnej výchovy) svoje trvalé miesto v receptívnych hudobných aktivitách mladej generácie mala česká hudba a tvorba L. Janáčka takmer permanentne reprezentoval výber z jeho diel Valašské - Lašské tance a Symfionietta (Kupková, 2005, s. 193–198).

⁵ Výskumnú vzorku tvorilo 105 vysokoškolských študentov, takmer výhradne poslucháčov Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Z celkového počtu našich respondentov sa ich 60 vzdeláva v odboroch, či špecializáciách, súvisiacich s hudbou (Hudobná výchova, Pedagogika hudobného umenia, Integratívne štúdiá hudby), pričom do nášho skúmania sme zaradili tých študentov, ktorí ešte neprešli kurzom Hudobné smery 20. storočia, t.j. s tvorbou L. Janáčka sa v rámci univerzitného vzdelávania hlbšie nekontaktovali. Ostatných 40 študentov v našej výskumnej vzorke neštuduje hudobný odbor, ale na platforme VŠ získava kvalifikáciu v rôznych humanitných, či prírodovedných odboroch. Výskumná sociologická sonda sa realizovala na UKF v Nitre v priebehu mesiacov apríl a máj 2008.

Skôr ako budeme prezentovať výsledky zvukového dotazníka (druhá časť výskumu), pokladáme za potrebné uviesť postoje súčasných slovenských vysokoškolských poslucháčov k jednotlivým žánrom (prvá časť výskumu), ktoré zahŕňajú päť reprezentatívnych typov, obsiahnuc hudbu artificálnu i nonartificálnu. Zistili sme, že sféru vážnej hudby kladne akceptuje viac ako polovica skúmanej vzorky (60,95 %), druhú priečku v pozitívnych postojoch respondentov zaujal pop (58,09 %) a na treťom mieste sa umiestnil jazz (57,14 %), pričom medzi uvedenými žánrami jestvuje len pomerne malá diferenciácie v percentuálnom zastúpení ich kladného prijímania zo strany slovenských vysokoškolských študentov. Vzhľadom na možnosť konfrontácie s najnovšími údajmi, prezentovanými v erudovaných českých sociologických prácach⁶ budeme sa tejto problematike v blízkej dobe detailnejšie venovať a vedecky ju interpretovať, rozširiac skúmanú vzorku na väčší počet vysokoškolských poslucháčov.

V súvislosti s aktuálnou úlohou mapovania kognitívnej sféry súčasných slovenských vysokoškolákov sme zistili, že asi u polovici skúmanej vzorky⁷ je etablované meno Leoša Janáčka v súvislosti s názvom reprezentatívnej inštitúcie, zabezpečujúcej múzické vzdelávanie talentovanej vysokoškolskej mládeže (JAMU Brno). Artefakty z tvorby tohto významného skladateľa hudby 20. storočia však bohužiaľ nie sú trvalou súčasťou hudobného povedomia súčasnej slovenskej mladej generácie.⁸

Zvukový dotazník, ktorý sme adresovali vysokoškolským poslucháčom pozostával z piatich ukážok. Vybrali sme ich s prihliadnutím na rôznorodosť zastúpených žánrov artificálnej hudby (orchestrálna, komorná, hudobno-dramatická), s možnosťami rôzneho nástrojového obsadenia i štýlovo kompozičných prejavov hudobnej reči skladateľa Leoša Janáčka.⁹ Predpokladali sme, že práve raná tvorba tohto moravským folklórom výrazne inšpirovaného majstra najviac osloví súčasnú slovenskú vysokoškolskú mládež (prvá čiastková hypotéza) a že aspoň tretina respondentov dokáže identifikovať skladbu, s ktorou sa

⁶ Výsledky nášho skúmania (postoj k jednotlivým žánrom hudby) budeme v ďalšej fáze riešenia vedecko-výskumnej úlohy komparovať s reprezentatívnymi údajmi, uvedenými v obsiahlej publikácii českého sociológa M. Beka (2003).

⁷ Skratku JAMU správne určilo 49,52 % respondentov. Aj keď ostatní študenti zväčša registrovali Akadémiu múzických umení, meno majstra, inšpirujúceho sa osobitosťami moravského folklóru sa im nevybavilo.

⁸ Sporadicky sa u študentov objavovali reminiscencie na nahrávky z domácej discografie (L. Janáček *Lístek odvanutý*), či plánovaný zámer zahĺbiť sa do čítania knižnej publikácie „Po zarastenom chodníčku“. Aj skladateľov artefakt Líška Bystrouška bol ojedinele uvedený v odpovediach respondentov. Zaujímavým je aj fakt, že niektorí naši vysokoškolskí poslucháči navštívili aj skladateľovo múzeum a uviedli vlastné postrehy na jeho osobitý rukopis.

⁹ Zvukové nahrávky (percepčné vzorky z týchto diel v trvaní cca 2-3 min.) zazneli v nasledujúcom poradí: 1. Pilky z Lašských tancov (1889-90) – 2. Andantino (III.) z cyklu V Mlhách (1912) – 3. Symfonieta, 1. časť Allegretto (1926) – 4. „To je maminčina jizba“, ária Jenufy z opery Jej pastorkyňa (1894-1903) – 5. Sonáta pre husle a klavír, 3. časť Allegretto (1914-1921)

mohli kontaktovať v rámci intencionálneho hudobného vzdelávania¹⁰ (druhá čiastková hypotéza).

Náš hypotetický predpoklad sa čiastočne potvrdil a zistené výsledky ukázali, že práve Janáčkova raná orchestrálna tvorba disponuje potenciou najviac osloviť súčasnú slovenskú vysokoškolskú mládež a pozitívnu odozvu na percepčnú vzorku Janáčkových Piliek (Lašské tance) prejavila v našom zvukovom dotazníku takmer polovica respondentov (44,76 %). Zaujímavým je zistenie, ku ktorému sme dospeli prostredníctvom konfrontácie postoja mladých k folklóru v oboch typoch dotazníkov (sociologický i zvukový): na jednej strane je v majoritnej miere akceptovaný práve tento artefakt, na druhej strane najvyššie percento negatívnych odpovedí (19,04 %) voči určeným hudobným žánrom bolo vyslovené na margo ľudovej hudby. Možno teda dedukovať, že aj prostredníctvom štylizácie folklóru by si súčasná mládež mohla prisvojiť idiómy ľudovej hudby a sprostredkovane nájsť vzťah aj ku kultúrnemu bohatstvu vlastného, či susedného národa.

I napriek pozitívnemu ohlasu na percepčnú vzorku z diela Pilky od L. Janáčka sa nepodarilo žiadnemu z respondentov identifikovať ju v zmysle správneho titulu skladby, i keď viacerí z nich uvádzali, že ide o skladbu, posluchovo im známu. Nami vytýčená čiastková hypotéza sa v tomto ohľade nepotvrdila. U niektorých respondentov dokonca táto hudobná ukážka evokovala sféru filmovej hudby.¹¹

Tabuľka č. 1 - Postoj respondentov k ukážke č. 1 (L. Janáček - Pilky z Lašských tancov)

Kladný postoj	Záporný postoj	Neutrálny postoj	Spolu
44,76 %	7,62 %	47,62 %	100 %

Viac ako tretina respondentov (40,99 %) vyjadrila pozitívnu odozvu na percepčnú vzorku, demonštrujúcu hudobný úryvok z diela Sonáta pre husle a klavír. Zvukovo zaujímavé traktovanie oboch hudobných nástrojov niektorí respondenti vyzdvihli aj vo svojich verbalizovaných estetických postrehoch.¹²

¹⁰ Predpokladali sme, že študenti spoznajú aspoň titul skladby, alebo skladateľa, nakoľko Janáčkova skladba „Pilky“ figurovala aj v predchádzajúcej slovenskej sérii učebníc Hv, a svoje miesto mala aj v učebniciach pre ZUŠ.

¹¹ Verbálna odozva vysokoškolských študentov na túto skladbu sa niesla v intenciách odborných výrokov o folklórom inšpirovanej skladbe, ako aj impresií, vzťahujúcich sa k hudbe, ktorá mladým evokovala svet animovaných rozprávok, či českých filmových príbehov.

¹² Zo študentských výpovedí, týkajúcich sa Sonáty pre husle a klavír (3. časť) uvedieme na demonštráciu aspoň niekoľko: „Zaujmal ma plačlivý výraz huslí“, „Skladba v sebe nesie prudké emócie, je veľmi nástojčivá“, „V skladbe cítiť novátorstvo“, „Veľmi originálne, ale až príliš disonantné pre mňa“. „Zaujímavá skladateľská práca, neobyčajná melódia, od tohto skladateľa by som si rád vypočul aj niečo iné“.

Tabuľka č. 2 - Postoj respondentov k ukážke č. 5 (L. Janáček - Sonáta pre husle a klavír, 3. časť)

Kladný postoj	Záporný postoj	Neutrálny postoj	Spolu
40,99 %	20,95 %	38,06 %	100 %

Klavírna tvorba oslovuje tiež viac ako tretinu respondentov (37,14 %). Intímna lyrika Leoša Janáčka nielen v živej interpretácii, ale ako ukázalo naše skúmanie aj prostredníctvom reprodukovanej hudby, dokáže zaujať a vzbudiť pozitívnu odozvu percipientov. Ako to potvrdili aj výroky študentov našej Alma mater, svojim lyrickým tónom dokáže výber z klavírneho cyklu *V mlhách* (3. časť *Andantino*) účinne rezonovať s momentálnym psychickým naladením niektorých jednotlivcov a zaznamenať ich kladnú estetickú rezonziu.¹³

Tabuľka č. 3 - Postoj respondentov k ukážke č. 2 (L. Janáček – *Andantino*, III.časť z cyklu *V mlhách*)

Kladný postoj	Záporný postoj	Neutrálny postoj	Spolu
37,14 %	16,19 %	46,67%	100 %

Muzikológmi doceňovaná *Symfonieta* L. Janáčka pozitívne zaujala viac ako štvrtinu respondentov, pričom kladné estetické súdy slovenských vysokoškolských študentov zvyrazňovali slávnostný a majestátny ráz,¹⁴ ktorý je najmä pre krajné časti tohto artefaktu príznačný a poslucháči ho mohli percepčne postihnúť v hudobnej ukážke zo začiatku prvej časti tohto diela.

Tabuľka č. 4 - Postoj respondentov k ukážke č. 3 (L. Janáček – *Symfonieta*, I. časť)

Kladný postoj	Záporný postoj	Neutrálny postoj	Spolu
29,52 %	28,57 %	41,91 %	100%

¹³ Klavírna skladba z cyklu *V Mlhách* si získala obľubu aj tým, že je komponovaná pre tento hudobný nástroj a väčšinu percipientov oslovila svojim melancholickým a zasneným výrazom. Niektorí upozorňovali na uplatnenie kontrastného, živšieho dielu, vďaka čomu ich skladba zaujala. Veľmi poeticky ráz tejto skladby vyjadril výrok jedného z respondentov: „Jemný lyrický priebeh, nálada smutného (zraneného srdca)“.

¹⁴ Začiatok Janáčkovej *Symfoniety* vyvolával protichodné vkusové reakcie respondentov. Pozitívne ohlasy na túto percepčnú vzorku zvyrazňovali vynikajúcu zložku dychových nástrojov i invenčnosť hlavnej témy, záporné upozorňovali na fakt, že aj momentálne psychické naladenie mladých môže spôsobiť odmietnutie farebne zaujímavej inštrumentácie hudobného artefaktu: „Nie vždy mám rád zvuk dychových nástrojov...“. Niektorí z respondentov tlmočili slávnostný ráz tejto hudby v nasledujúcich postrehoch: „pripomína mi to korunovácie...“.

Takmer štvrtina respondentov z radov predovšetkým nitrianskych vysokoškolákov (24,76 %) vyjadrila pozitívny postoj k ukážke z operného diela *Její pastorkyňa* Leoša Janáčka. Negatívna odozva na ňu zo strany niektorých študentov (34,28 %) však dokladá fakt, že recepcia operného žánru všeobecne je pre väčšinu našej vysokoškolskej mládeže (a osobitne tej, ktorá sa hudobne už na stredoškolskom, ako aj na akademickom stupni nevzdeláva) náročná a ako sa zdá aj menej prístupná a prednosť zo sféry artificiality dávajú hudobným druhom absolútnej i programovej hudby. Respondenti s bohatším a širokospektrálnym recepčným zázemím však dokázali oceniť a pozitívne vyjadriť kvality aj tejto hudobnej ukážky.¹⁵

Tabuľka č. 5 - Postoj respondentov k ukážke č. 4 (L. Janáček - „To je maminčina jizba“ z opery *Její pastorkyňa*)

Kladný postoj	Záporný postoj	Neutrálny postoj	Spolu
24,76 %	34,28 %	40,96 %	100%

Získanými výsledkami výskumu sa budeme i v budúcnosti naďalej zaoberať a podrobne ich analyzovať. Ako však potvrdilo naše skúmanie, diela Leoša Janáčka disponujú potenciou osloviť aj súčasných mladých ľudí, vzdelávajúcich sa na platforme univerzít. Nazdávame sa však, že je potrebné podchytiť ich záujem nielen prostredníctvom hudby, ale aj iných atraktívnych médií (film, literatúra, video). Súčasných i budúcich pedagógov hudby a klavírnej hry možno motivovať nielen k tradičnému naštudovaniu hudobnej tvorby tohto výnimočného skladateľa, ale aj k progresívnemu postupu, uplatňovanému na pražskej univerzitnej pôde, pričom sa aj slovenskí pedagógovia môžu inšpirovať invenčným a mnohodoménovým prístupom svojich českých kolegov.¹⁶

Záverom svojho príspevku si dovoľím vysloviť želanie, aby tvorivý odkaz Leoša Janáčka nenechával ľahostajnými pedagógov súčasných i budúcich, aby aspoň niektoré z jeho diel, ktoré u nich zarezonovali, sprostredkovali deťom i mládeži a tak nenechali meno, či diela tohto výnimočného skladateľa upadnúť do zabudnutia.

¹⁵ Pozitívna estetická odozva na ukážku z operného diela *Její pastorkyňa* zahŕňala aj nasledovné výroky: „Táto skladba ma najviac zaujala peknou melódiou a aj tým, že nebola čisto inštrumentálna, ale bol uplatnený aj spev“, „Zhudobnená modlitba s pekným hudobným sprievodom“, „Éterická hudba, nádherne dopĺňajúca spev plný citu“.

¹⁶ Tieto trendy veľmi kreatívne naplňa prof. M. Nedělka, ktorý pedagogicky pôsobí na KHv PF UK v Prahe. V jeho publikovaných štúdiách (Nedělka, M., 2005, s. 544–555) nájdeme aj inovatívne postupy, ktoré sa týkajú inšpiratívneho spôsobu práce s klavírnymi skladbami L. Janáčka.

Tabuľka č. 6 - Postoj slovenských respondentov k jednotlivým hudobným žánrom

Hudobný žáner	Kladný postoj	Záporný postoj	Neutrálny postoj	Spolu
Vážna hudba	60,95 %	7,62 %	31,43 %	100%
Pop	58,09 %	12,38 %	29,53 %	100%
Jazz	57,14 %	14,28 %	28,58 %	100%
Rock	54,28 %	17,14 %	28,58 %	100%
Folklór	48,57%	19,04 %	32,39 %	100%

Tabuľka č. 7 - Postoj slovenských vysokoškolských študentov k jednotlivým hudobným ukážkam

Názov skladby	Kladný postoj	Záporný postoj	Neutrálny postoj	Spolu
Pilky	44,76%	7,62%	47,62 %	100%
Sonáta pre husle a klavír	40,99%	20,95%	38,06 %	100%
V mlhách	37,14%	16,19%	46,67 %	100%
Symfonieta	29,52%	28,57%	41,91%	100%
Její pastorkyňa	24,76%	34,28%	40,96%	100%

Literatúra:

BEK, M. *Konzervatoř Evropy? K sociologii české hudebnosti*. Praha: KLP, 2003. ISBN 80 85917-99-8.

ELSCHEK, O. *Dejiny slovenskej hudby od najstarších čias po súčasnosť*. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, ASCO art Science, 1996.

Dějiny české hudební kultury 1890/1945 I. a II. Praha: Academia, 1972 a 1981.

KRBAŤA, P. *Psychológia hudby (nielen) pre hudobníkov*. Prešov: Matúš Music, 1994. ISBN 80-967089-4-5.

KUPKOVÁ, J. Česká hudba a jej inšpiratívnosť pre slovenskú hudobnú pedagogiku. In *Musica viva in schola XIX*. Brno: PF MU, 2005, s. 193–198. ISBN 80-210-3796-7.

MAZUREK, J. Stylové kompoziční charakteristiky v poslechu hudby na 2. stupni ZŠ. *Hudební výchova 2*, 1993/94, č. 4, s. 58–59.

MICHÁLKOVÁ, D. Počúvanie hudby ako problém a systém. Banská Bystrica: PF UMB, 2007. ISBN 978-80-8083-469-2.

NEDĚLKA, M. Tvořivost jako základní princip dalšího vzdělávání učitelů - pianistů. In *Retrospektiva a perspektivy v edukácii* (1.diel). PF UKF, Nitra 2005, s. 544–555. ISBN 80-8050-917-4.

NOVÁČEK, Z. *Hudba v Bratislave*. Bratislava: Opus, 1978.

ZENKL, L., CHYBA, M. (eds.). *Hudební sociologie a hudební výchova*. Praha: ČHS, 1982.

Diskografia:

Janáček, Leoš

Pilky z Lašských tancu. Slavné české maličkosti.

Symfonický orchestr hlavního města Prahy (FOK) Václav Smetáček.

Supraphon, Praha 1973, Stereo 1 10 1429

Janáček Leoš

V mlhách (4 klavírne skladby)

Peter Toperczer

OPUS, Bratislava 1984, Stereo 9111 1483

Janáček Leoš

Sinfonietta

Czech Philharmonic Orchestra - Karel Ančerl

Supraphon 1988, CD 11 0604-2011

Janáček Leoš
Violinsonate
Gidon Kremer - violin, Martha Argerich - piano
Deutscher Grammophon GmbH Hamburg 1990, CD Digital-stereo 427 351-2

Janáček Leoš
Jenufa (Act II) „To je maminčina jizba“
Slavonic Opera arias
Lucia Popp – soprano, Stefan Soltez Munchen Rundfunkorchester. Made in Holland.
CD Stereo DDD 7243 5 69854 2 1

Leoš Janáček a súčasná vysokoškolská mládež

Zhrnutie

Príspevok zverejňuje výsledky výskumu, ktorý sme realizovali ako jednorazovú sociologickú sondu na UKF v Nitre. Mapuje vkusovú orientáciu študentov, zisťuje, či je v ich povedomí etablované meno skladateľa Leoša Janáčka a vyhodnocuje estetickú responziu, ktorú u nich zaznamenali percepčné vzorky z jeho kompozičnej tvorby.

Leoš Janáček and the present university youth

Summary

The paper presents some findings of the research carried out at the University of Constantine the Philosopher in Nitra. This sociological exploration has been aimed as a survey of the students' musical taste. It also tries to answer the question to what extent are students familiar with the name of the composer Leoš Janáček. The research further evaluates students' aesthetic resonance of some parts of his works.